BRONĖ GUDAITYTĖ
Vytauto Didžiojo Universitetas

JUOZAS ERETAS APIE MOKYTOJO ECKHARTO MISTINĮ MOKYMĄ

XIV a. dvasinio gyvenimo nebetenkino intelektinis problemų traktavimas, todėl sustiprėjo mistinė srovė. Ėmė stiprėti individualizmas, kuriam nepakako visuotinių religinių formų ir kuris ieškojo asmeninio santykio su Dievu. Ypač svarbų vaidmenį vėlyvaisiais viduramžiais atliko *vokiečių mistika*; svarbiausias jos atstovas – mokytojas Eckhartas. Jis buvo krikščioniškojo mąstymo ir gyvenimo reformatorius ir krikščioniškosios filosofijos kūrėjas Vokietijoje, pirmasis savo mintis ėmęs reikšti gimtąja kalba.

Studijuodamas viduramžių vokiečių mistinę literatūrą Juozas Eretas suvokė ją kaip iki tol dar neįvertintą *dvasios lobį*. Per dvejus metus (1928–1930) jis parašė mistinės literatūros studijas apie mokytoją Eckhartą ir jo mokinius – Heinrichą Seusę ir Johanną Taulerį. Šiame straipsnyje aptariama paskutinė Ereto mistinės literatūros studija – „Meister Eckehartas iš Hochheimo".

Mokytojo Eckharto mistiniame mokyme išryškėja dvi pagrindinės ir tarpusavyje susijusios temos: *sielos susivienijimas su Dievu* ir *Dievo gimimas žmogaus sieloje*. Kad Dievas galėtų gimti žmogaus sieloje, ji turi apsivalyti – išsivaduoti iš visų vaizdinių ir sąvokų, nes tokiam gimimui reikia, kad siela nepriklausytų ne tik nuo išorinio pasaulio, bet ir nuo savo valios. Atsisakiusi visų vaizdinių ji visiškai susilieja su Dievybe ir taip sugrįžta į savo šaltinį. Sugrįžti į pradinę vienovę su Dievu – tai pagrindinis Eckharto mistinio mokymo aspektas.

Įvadas. Johannas Eckhartas, dažniausiai vadinamas mokytoju (*Meister*) Eckhartu (1260–1328), buvo Tiuringijos vokietis, kilęs iš riterių giminės ir priklausęs Dominikonų ordinui. Jis dėstė Paryžiaus universitete (1302 ir 1311 m.), o į gyvenimo pabaigą – Strasbūre ir Kelne (nuo 1314 m.). Kai neskaitė paskaitų, tada užėmė aukštas pareigas Bažnyčios hierarchijoje: buvo Saksonijos provincijolas, Čekijos generalinis vikaras. Prieš mirtį jis buvo apkaltintas klaidingai mokęs: kanoninis procesas pasmerkė 28 jo tezes, kurias Popiežiaus kongregacija pripažino eretiškomis; tačiau popiežiaus pasmerkimo bulė buvo paskelbta po Eckharto mirties 1329 m.

Eckhartas – žymiausias XIV a. vokiečių mistikos atstovas. Jo spekuliatyvioji filosofija nukreipta į du objektus – *Dievą ir sielą*. *Dievybę* traktavo abstrakčiai, tarsi neoplatoniškąjį Vienį, neteikdamas jam asmens bruožų: die-

viškieji asmenys, jo požiūriu, tai tik Dievybės emanacija, ir tik pirminė, beasmenė Dievybė buvo Dievo esmė arba, kaip mėgo sakyti, Jo dugnas, šaltinis, šaknis, pagrindas. Sielos dugne glūdi pats Dievas ir čia siela gali Jį stebėti taip pat tiesiogiai, kaip ji stebi save. Vadinasi, yra galima mistinė kontempliacija. Tam būtina sąlyga, kad siela: 1) nusigręžtų nuo daiktų ir susitelktų savyje, 2) kad ji nusigręžtų net nuo savosios prigimties ir susikoncentruotų savajame dugne ir 3) kad čia ji nevalingai atsiduotų veikiančiam Dievui. Ne aktyviai stebėdami tai, kas yra už mūsų, o vidiniu, pasyviu susitelkimu pasiekiame didžiausią pažinimą ir galime įžvelgti Dievą. Dievo įžvalgos padarinys yra sielos supanašėjimas su Dievu.

Panteistinis Dievo ir sielos tapatinimas, idealistinė materialaus pasaulio samprata, mistinis pažinimo bei žmogaus tikslo supratimas – visos šios idėjos buvo nenaujos, tačiau retai kada taip visapusiškai, kaip Eckharto filosofijoje, išplėtotos.

Profesorius dr. Juozas Eretas (1896–1984)[1], rengdamasis vokiečių literatūros kursui, kurį skaitė Lietuvos universiteto Teologijos-filosofijos fakulteto Filosofijos skyriuje (1922–1940), atrado, pasak jo, „neopagonistinių srovių (renesanso, humanizmo, klasicizmo, natūralizmo) ir jų garbintojų legionų taip negailestingai nustumtą *vidurinių amžių dvasios lobį,* kuris nėra su jokiais laikais surištas ir kuris nekeičia savo esmės ir randasi visur“[2]. Iš to lemtingo nusistatymo – grąžinti tai, kas buvo sąmoningai atmesta, kartu ištaisyti kitų padarytą klaidą, ir atsirado jo studijos apie mokytojo Eckharto ir jo mokinių Taulerio ir Seuses mistinį mokymą.

Šiame straipsnyje analizuojama J.Ereto mistinės literatūros studija – „Meister Eckehartas iš Hochheimo“, aptariamos svarbiausios Eckharto kaip mokytojo ir pamokslininko mokymo ir mistikos temos bei jo rodomas *kelias* Dievo link, apžvelgiama J.Ereto atlikta Eckharto kalbos analizė.

Mistinės literatūros studija: „Meister Eckehartas iš Hochheimo“. Per dvejus metus (1929–1930) J.Eretas parašė keturias studijas apie mistinę literatūrą: „Heinrichas Seuse ir Elsbieta Stagel“, „Heinrich Seuse (Suso), Jo-

---

[1] Apie Juozą Eretą daug sužinojome, kai 1996 m., švenčiant jo gimimo 100-ąsias metines, buvo organizuotos mokslinės konferencijos, paskaitos, parengti televizijos reportažai, kalbėta radijo laidose, pasirodė straipsnių respublikinėje spaudoje. Artėjant J.Ereto gimimo 105-ųjų metų jubiliejui, A.Vasiliauskienė parašė mokslinę studiją „Juozas Eretas (Joseph Ehret) Lietuvoje 1919–1941“, išspausdintą „Logos“ žurnale Nr. 22 (p. 137–155) ir Nr. 23 (p. 148–165). Jame apžvelgta J.Ereto mokslinė, pedagoginė, visuomeninė bei organizacinė veikla Lietuvoje iki 1941 metų. Taip pat apie J.Eretą rašė ir šio straipsnio autorė žurnale „Soter“, Nr. 11, 2004.

[2] J.Eretas, *Heinrichas Seuse ir Elsbieta Stagel,* Kaunas: Šviesa, 1929, p.VI.

nas Tauleris iš Strassburgo" ir „Meister Eckehartas iš Hochheimo". Dar viena studija „Iš mistikos istorijos", parašyta 1928 m. ir išleista žurnale „Soter" (Nr. 2), buvo kaip įvadas į studijas apie mistinę literatūrą. Šioje studijoje Eretas atskleidžia istoriją nuo primityviųjų tautų iki viduramžių vokiečių mistikos[3].

Studijai apie mokytoją Eckhartą Eretas skyrė ypač daug dėmesio, laiko ir kruopštaus darbo: lankėsi Eckharto gyventose vietose (Hochheime, Erfurte, Strasbūre, Kelne), rinko dokumentus, susijusius su Eckharto gyvenimu ir jo byla, analizavo geriausių savo meto mokslininkų (Denifle'o, Grabmanno, Hornsteino, Haucko) veikalus.

Šioje studijoje yra penkios dalys. Pirmoje dalyje pateikiamas mokytojo Eckharto *gyvenimo aprašymas*. Antroji dalis skirta mokytojo Eckharto *bylai* atskleisti. Trečioje dalyje aptariami mokytojo Eckharto svarbiausieji *mokslo ir mistikos* bruožai. Ketvirtoje dalyje kalbama apie tai, kaip mokytojas Eckhartas *skelbė* savo mokslą (teologijos ir filosofijos profesorius, pamokslininkas, rašytojas ir stilistas). Būtent šioje dalyje Eretas atsiskleidžia ne tik kaip puikus vokiečių literatūros analitikas, bet ir mistinės literatūros analizės meistras. Penktoje dalyje Eretas grįžta prie svarbiausio mokytojo Eckharto gyvenimo fakto, klausdamas, *ar Eckhartas buvo kaltas*?

Eretas, taip ilgai analizavęs mokytojo Eckharto gyvenimą ir jo mokslą, sako, jog Eckhartas esanti „didelė problema". Tai patvirtina Haucko žodžiais: „Meister Eckehartas – didis vardas, bet ir didis klausimas. Mes jį žinome, bet drauge ir nežinome"[4]. Daug garsių mokslininkų analizavo jo mokslą; nemaža išleista ir išversta jo pamokslų, traktatų ir sentencijų, tačiau iki šiol abejojama daugelio jam priskirtų veikalų autentiškumu. Eckhartas buvo ir liko problemiškas mąstytojas, kritikų įvairiai vertinamas: vieni jį giria, kiti peikia, vieni teisina, kiti kaltina, net nežinodami, kodėl taip daro. Toks paradoksiškumas sukelia dar didesnę intrigą, skatina, kad ir pro didžiausią rūką, stengtis įžvelgti jo asmenybės kontūrus ir jo mistinio mokslo bruožus.

Mokytojo Eckharto veikla buvo labai plati ir įvairi. Jis dažnai buvo renkamas į aukščiausius vienuolyno postus, gabiausiems vokiečių provincijos studentams dėstė Bažnyčios teologiją ir tomistinę filosofiją, čia liko vietos ir mistikai, – bažnytinis *credere* (tikėti) dažnai buvo paverčiamas *scire* (žinoti) ir *intellegere* (suvokti), kaip darė ir scholastai. Pirmiausia Eckhartas ir buvo kaltinamas už tai, kad intelektines dorybes iškėlė aukščiau už moralines[5].

---

[3] Ereto mistinės literatūros studijas, skirtas Seusei ir Tauleriui, taip pat studiją „Iš mistikos istorijos" šio straipsnio autorė analizavo žurnale „Soter", Nr. 11, 2004.

[4] J.Eretas, *Meister Eckehartas iš Hochheimo*, Kaunas: Šviesa, 1930, „Prakalba".

[5] Plačiau apie tai žr. ten pat, p.7–8.

Nuo pat jaunystės Eckhartas buvo labai originalus ir savarankiškas. Eretas sako, jog analizuojant jo pirmuosius veikalus, pvz., „Reden der Unterscheidung“ (1298 m.), jaučiamas jau susiformavusio mąstytojo stilius, pamokslinio pasaulėvaizdžio struktūra, tačiau beveik visiškai nėra citatų, nurodymų ar teiginių, remiantis kitais mistikais, vos keletas nežymių intervencijų į Pseudodionisijo ir Augustino mokslą. Vėlesniuose veikaluose, atvirkščiai, mokytojas Eckhartas jau cituoja daugybę savo pirmtakų. Čia visų pirma minimas Aristotelis, scholastikos dvasios srityje turintis daugiausia nuopelnų, šalia jo – Platonas; neoplatonizmui atstovauja Proklas, o iš krikščionių aleksandriečių minimi Klemensas ir Origenas; iš Bažnyčios Tėvų dažniausiai minimas Augustinas. Dažnai cituojamas Pseudodionisijas ir kartais Horacijus su Seneka, Boethius, Avicena ir kt. Eckhartas neužmiršta didelę įtaką jam turėjusių senviktoriečių Hugono ir Richardo, Petro Lombardiečio ir Bernardo Klerviečio, pranciškonų Aleksandro Haliečio ir Bonaventūros, tačiau visur remiasi savo Ordino pažibomis – Albertu Didžiuoju ir Tomu Akviniečiu.

Viename šios elipsės centre stovi Tomas Akvinietis, o kitame – neoplatonizmas. Pirmuoju jis rėmėsi kaip dominikonas, nes nuo 1278–1279 ir 1286 m. Ordino kapitulų Akviniečio sistema buvo privaloma visam Ordinui, taigi ji nuo pat pradžių lėmė Eckharto studijas. Šalia Akviniečio ne mažesnė figūra išlieka Aristotelis, jį Eckhartas vadina *princeps filosoforum*. Prie antrojo elipsės centro Eckhartą traukė palinkimas į mistiškumą, kuris atskleidė jam Platono išmintį, neoplatonikų slėpinį ir rengė naują susitikimą su Augustinu ir Pseudodionisiju. Įgytas žinias Eckhartas stengėsi sujungti į vieną bendrą sistemą. Tačiau scholastika liko tas nepajudinamas pamatas, ant kurio išaugo naujas galingas statinys, turintis savitą architektūrą – Mokytojo Eckharto mistinis mokslas.

Dauguma vokiečių mokslininkų, ypač evangelikų, mokytoją Eckhartą laiko žymiausiu viduramžių mistiku ir filosofu. Jis jiems yra krikščioniškojo mąstymo ir gyvenimo reformatorius ir, svarbiausia, krikščioniškos filosofijos kūrėjas Vokietijoje. Tačiau Eckhartas nepasiekė savo pirmtakų aukštumos – nei Alberto Didžiojo originalumo, nei Tomo Akviniečio gilumo bei proto skvarbumo. Tatai patvirtina įdomus faktas – Eckhartas, kuris cituoja žymiausius savo amžininkus, liko jų nepastebėtas, t.y. kitų scholastų raštuose jis beveik necituojamas. Susidaro įspūdis, kad Eckhartas nebuvo savo kolegų labai vertinamas, o gal net ignoruojamas. Priežastis galėjo būti ta, kad jis dažnai skleidė su krikščioniškąja pasaulėžiūra nelabai suderinamą mokslą. Pasak Ereto, Eckhartui galima prikišti preciziškumo stoką sąvokų atžvil-

giu, tarpusavyje prieštaraujančių dalykų gretinimą savo sistemoje. Tačiau visa tai negali sumenkinti jo didžiulio indėlio ne tik į scholastinę filosofiją, bet ir į visą vokiečių viduramžių literatūrą, parašytą gimtąja kalba. Eckhartas – pirmasis vokiečių filosofas, kuris savo mintis ėmė reikšti gimtąja kalba. Tai buvo drąsus žygdarbis, nes iki jo filosofinės mintys buvo išsakomos ir užrašomos lotynų kalba, vertinga dėl savo klasikinio filosofinio žodyno ir tradicijos suformuoto stiliaus.

Nors mokslininkų vertinimai ir prieštaringi, tačiau mistiniu mokymu savo jaunesniesiems Ordino nariams Eckhartas buvo tikras pavyzdys ir didi asmenybė. Seuse savo raštuose mokytoją Eckhartą vadina „prakilniuoju gėrimu“, „saldžiuoju mokslu“, o patį mokytoją – palaimintuoju ir šventuoju. Savo mokytoją jis taip mylėjo, kad jį apkaltintą norėdamas apginti parašė „Traktatą apie Tiesą“ („Büchlein der Wahrheit“)[6] ir pats dėl to atsidūrė teisme (nėra duomenų, kaip ši istorija baigėsi). Visuose Seuses raštuose jaučiamas tiesioginis Eckharto poveikis. Kitas jaunas dominikonas Tauleris Eckhartą vadina „garbiuoju mokytoju“ (*ehrwürdigen Meister*). Jo pamoksluose kartais sunku atskirti, ar viena kita mintis labiau priklauso mokytojui, ar mokiniui. Manoma, jog Tauleris klausė savo „garbaus mokytojo“ paskaitų Strasbūre.

Mokytojo Eckharto veikla vien akademiniu dėstymu ir vienuolinių pareigų atlikimu nesiribojo. Jis sakė pamokslus ne tik savo Ordino broliams, seserims dominikonėms, bet ir kitiems žmonėms. (Apie 1250 m. kronikininkai priskaičiuoja daugiau kaip tūkstantį Eckharto pamokslų.) Mistinio mokslo skleidimas plačiai auditorijai negalėjo likti nepaliestas kokių nors nuolat tykančių pavojų, turint omeny, jog Eckhartas apie subtiliausius religijos dalykus kalbėjo labai aukštu moksliniu stiliumi. Manoma, jog ne tylus akademinis darbas su savo Ordino jaunimu „šventąjį, aukštąjį, dieviškąjį“ mokytoją privedė prie jo gyvenimo katastrofos, o būtent plačiajai auditorijai sakomi pamokslai tapo įvairiausių priekaištų priežastimi. Atsirado žmonių, kurie, nesupratę didžiojo mokytojo, padarė savotiškas išvadas[7].

Nuo 1326 m. iki pat mirties mokytojas Eckhartas buvo nuolat kaltinamas, vis turėjo teisintis ir laukti galutinio teismo sprendimo, kurio taip ir neišgirdo. Kai 1327 m. kovo 27 d. buvo perskaityta Eckharto mokslo pasmerkimo bulė, skelbianti, kaip jis, tikro melo sugundytas, prieš šviesiai žibančią tikėjimo tiesą sėjęs erškėčius į Bažnyčios laukus, jį patį, mokytoją Eckhartą, įveiktą sunkiausios širdgėlos ir didžiausio nusivylimo, jau dengė žemė.

---

[6] J.Eretas, *Heinrichas Seuse (Suso)*, Kaunas: Šviesa, 1929, p. 34–60.

[7] Plačiau apie tai žr. J.Eretas, *Meister Eckehartas*.., p. 20–34.

Mokytojo Eckharto svarbiausieji mokslo ir mistikos bruožai. Profesoriui J.Eretui nebuvo lengva atskleisti svarbiausius Eckharto mokslo bruožus. Visų pirma todėl, kad daug Eckharto raštų dingo, o turimų rankraščių autentiškumas ne visais atžvilgiais gali būti patikrintas ir nustatytas. Antra vertus, ne visai aišku, kokiais rankraščiais geriausia naudotis – lotyniškais ar vokiškais. Dominikonų ordino mistikos išmanytojai, pavyzdžiui, Denifle (XIX a. pab.), pirmenybę teikia lotyniškiems tekstams. Tačiau ši nuomonė gali būti ne visai teisinga, turint omeny, jog Eckhartas nemaža savo veikalų parašė vokiškai ir būtent šie tekstai labiausiai išreiškia jo „eckhartiškąją filosofiją", o lotyniškieji tekstai yra artimesni scholastinei minčiai. Ereto manymu, norint Eckharto mokslą sujungti į pagrindines formules, geriau naudotis lotyniškąja jo terminologija, kuri dėl puikios savo tradicijos yra daug preciziškesnė ir geriau tinkanti filosofinei minčiai reikšti[8]. Vokiečių kalbos pasakymai neturi didelės reikšmės, nes dauguma vokiškų terminų laikui bėgant keitė ne tik savo garsinę išraišką, bet šiek tiek ir turinį. Galiausiai nei vien lotyniški, nei vien vokiški Eckharto tekstai nesudaro visiškai baigtos minčių sistemos.

Atskleisdamas Eckharto mistinį mokslą, Eretas aptaria pagrindines temas:

1. *Dievybė* (*Divinitas*). Dievybė yra aukščiausioji būtis (*Wesen*), pagrindinė visų dalykų priežastis[9]. Apibūdindamas Dievybę, naudojasi *theologia negativa* metodu[10]. Dievybėje nėra nei valios, nei meilės, nei gėrio – jai negalima priskirti jokių predikatų. Todėl apie Dievybę daugiausia pasakome tada, kai tylime[11].

---

[8] XX a. pab. Eckharto filosofijos tyrinėtojas Frankas Tobinas mano, jog sunku vienareikšmiškai teigti, kad vokiški Eckharto tekstai yra geresni už lotyniškus ar atvirkščiai. Jo manymu, vokiečių kalba rašyti tekstai yra įdomesni ir juose netgi galima įžvelgti Eckharto poetinį talentą, tačiau lotyniškieji tekstai aiškiau ir tiksliau išreiškia Eckharto filosofinę mintį. (F.Tobin, *Meister Eckhart: Thought and Language,* Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1986, p. 22.)

[9] Eckhartas nori parodyti, kad Dievas ne turi būtį kaip sukurtos būtybės, o *yra* būtis, ir kad visos būtybės būva Dievo būtyje.

[10] Eckharto mistinės kalbos neigimo būdo pažintinė vertė kyla iš to, kad ji padeda suprasti Dievo *slėpiningumo* prasmę. Dievas Eckharto kalbėsenoje yra *Deus absconditus* (slaptas, nežinomas, slėpiningas, paslaptingas, nesuprantamas Dievas).

[11] Jeigu mes *suprastume* Dievą, jis būtų kažkas mažesnis už mus. Todėl Eckhartas ir duoda patarimą „tylėti ir neplepėti apie Dievą". Tačiau dėl tokios Eckharto kalbėsenos jo mistinė mąstysena dažnai apibūdinama kaip iki galo nesuvokiama ir paradoksali.

2. *Trys Dievo asmenys*. Eckhartas remiasi Plotino Trejybės metafizika: pats buvimas (*esimas*) kaip pažįstantis subjektas, kaip savęs pažinimas (*objektas*) ir kaip šio su savimi egzistuojančio santykio pažinimas (*Subjekt–Objekt–Bewusstsein*), arba – Tėvas, Sūnus ir Šventoji Dvasia. Trys Dievo asmenys turi vieną esmę: Tėvo ypatybė ta, kad Jis, išskyrus tik save, daugiau nuo nieko nepriklauso; Sūnus – nepriklauso nuo savęs, o išplaukia iš Tėvo amžinoje dabartyje. Tačiau tas, kuris iš kito išplaukia, yra kitoks, bet ne kas kita. Taigi Amžinasis Žodis, Sūnaus asmeniu ištartas, savo prigimtimi lieka Dievas. Tas ryšys – tai palaimintas vienas kito pažinimas, tai – Šventoji Dvasia. Sūnus išplaukia iš Dievo kaip *pažinimas*, o Šventoji Dvasia – kaip *meilė*. Iš Tėvo išplaukę Sūnus ir Šventoji Dvasia lieka viename: „šie Trys tai yra Vienas“.

3. *Kristologija*. Dievas Tėvas tetaria vieną žodį – savo viengimį Sūnų. Eckhartas tvirtina, kad visa, ką Dievas davė savo viengimiui Sūnui žmogiškojoje Jo prigimtyje, Jis yra davęs ir žmogui, neišskyrus nei vienumo su Jo esme, nei tobulumo. Visa, ką turi dieviškoji prigimtis, visa turi ir teisingas bei dieviškas žmogus, todėl toks žmogus kuria tai, ką ir Dievas.

Eckharto moksle Kristus neturi tos reikšmės, kuri paprastai Jam skiriama. Istorinę Jo reikšmę pakeičia viršistorinė: (žmogaus) siela reiškia daugiau už (Kristaus) kūną. Kristus, žmonijos *exemplar*[12], apima visa žmogiška ir todėl „žmogus yra vienos dvasios su Dievu ir vieno kūno su Kristumi“[13]. Kristus, kaip moko Eckhartas, būtų įsikūnijęs ir be žmonijos nupuolimo, nes metafiziškai tai buvo būtina ir nuo amžių taip nustatyta.

4. *Kūrimas*. Dievas tetaria viena – save, drauge Jis ištaria ir savo Sūnų, ir Šventąją Dvasią, ir visus kitus kūrinius. Dieve tėra vienas pasakymas, bet, kaip sako pranašas, „aš girdėjau du“, t.y. Dievą ir kūrinius. Pasaulį ir visa, ką Dievas sukūrė, Jis sukūrė dabartyje. Jis kuria be pertraukos. Kūrybos aktas vyksta prieš laiką, virš laiko, be laiko.

Visos kūrybos esmė ir tikslas yra Dievybėje; viskas Joje yra viena tiek savo substancija, tiek buvimu, pažinimu ir veikimu. Kitaip yra su kūrinių kūryba. Kūriniai nepriklauso absoliučiam vieniui, nes jie yra įvairovė, išėjusi iš būties. Todėl visa, kas tik yra, turi dvejopą buvimą: vieną – Amžinajame Žodyje, esantį vienovėje, ir kitą, esantį išorėje, dalykų įvairovėje. Tikrovėje egzistuoja nekintamas pavidalas, tačiau išorėje regime kintamą pavida-

---

[12] Lot. *exemplar* – pavyzdys, paveikslas, atvaizdas, gyvavaizdis.

[13] J.Eretas, *Meister Eckehartas*.., p. 38.

lą[14]. Dievas su kūriniais susijęs betarpiškai savo būtimi, bet joks kūrinys negali pasiekti Kūrėjo[15]. Taigi nors Dievas ir pasiekia visus dalykus, tačiau Jis niekada nėra jų pasiekiamas.

5. *Psichologija*. Sukurdamas sielą, Dievas nuveikė esmingiausią ir dieviškiausią savo darbą. Jis nieko nesukūrė į save tokio panašaus kaip siela. Visi kiti kūriniai Jam atrodė tokie niekingi, kad Jis nepanorėjo juose būti, tačiau sielą Jis sukūrė tokią panašią į save, kad galėjo jai net save dovanoti. Siela yra Dievo namai. Dievo namai ji yra todėl, kad gali Dievą priimti; o Jį priimti gali todėl, kad yra Jo paveikslas. Siela yra tokia pat neišsakoma, kaip ir Dievas. Ji, sukurta laiko ir amžinybės ribose, didžiausiomis savo galiomis susiduria su amžinybe, o žemesnėmis – su laiku. Savo laisve ji panaši į Dievą.

Sieloje esantys pojūčiai – tai laiptai, kuriais siela eina į pasaulį ir kuriais pasaulis pasiekia sielą. Be išorinių pojūčių, siela turi ir vidinius pojūčius: žemesnius ir aukštesnius. Pirmiesiems priklauso suvokimas, jutimai ir geismai, o antriesiems – atmintis, protas ir valia. Siela veikia savo galiomis, o ne savo esme. Pačioje jos esmėje veikimo nėra. Tos galios plaukia iš jos esmės, tačiau sielos pagrinde viešpatauja tyla ir visiška ramybė – ten Dievas jungiasi su siela.

Sieloje reikia skirti galias nuo pagrindo. *Sielos pagrindas* sudaro Eckharto mistikos mokslo esmę. Jam išreikšti Eckhartas ieško vis tikslesnių pasakymų, pvz.: *der Seelengrund (sielos pagrindas)*, *Hütte des Geistes (dvasios trobelė), Herz der Seele (sielos širdis), Burg der Seele (sielos pilis)* ir pan. Ta vidinė sielos gelmė – sielos pagrindas jungiasi su Dievo pagrindu, kuris vadinamas *Seelenfünklein, scintilla*, t.y. *sielos kibirkštėle*, esančia reikšmingiausia sielos esme. Ta *sielos kibirkštėlė* – reikšmingiausia sielos esmė – nėra sukurta. Ji tokia giminiška Dievui, kad nuo Jo neatskiriama. Taigi tame pagrinde, kurio nepaliečia nei laikas, nei erdvė, egzistuoja Dievas visu savo dieviškumu. Tame

[14] Eckhartas traktuoja Dievo buvimą kaip priemonę begaliniam *skirtingumui* tarp Jo ir Jo kūrinių atskleisti. Tačiau Dievo buvimas parodo, kad kūriniai ir Dievas yra *viena*. Dievas yra esybė, apimanti visus esinius. Dievas yra begalinis savo paprastumu ir paprastas savo begalybe. Todėl Jis yra visur ir visur visas. Jis yra visur savo begalybe ir visur visas dėl savo paprastumo. Vienas Dievas įsilieja į visus sukurtus esinius, į jų esmes; joks kitas esinys neįsilieja į ką nors kita. Dievas yra kiekvieno daikto *vidinėje tikrovėje,* ir tik vidinėje tikrovėje. Eckhartas nori parodyti, kad Dievas ne turi būtį kaip sukurtos būtybės, o *yra* būtis, ir kad visos būtybės būva Dievo būtyje.

[15] Dievas, pasak Eckharto, yra visai nepanašus į savo kūrinius, nes Jis yra viskas ir kiekvienas, o kūriniai patys savaime yra *niekis* (niekas). Ir kartu nėra didesnio panašumo, nes tikroji kūrinių būtis yra Dievas.

pagrinde žmogiškasis „aš“ jungiasi su dieviškuoju „aš“. Jame išsipildo visi žmogaus siekiai: pažinimas ir meilė, protas ir valia. Tas pagrindas yra visų dvasinių žmogaus galių pradinis taškas.

Visų sielos pastangų tikslas – siekimas savojo pagrindo, kur susilieja subjektas ir objektas, kur mano „aš“ susijungia su dieviškuoju „aš“, kaip lašas su vandenynu. Kai aš nustoju savo savojo „aš“ (asmenybės), mane užplūsta gyvenimo pilnatvė, pažinimas, džiaugsmas ir meilė. Aš esu Dievas Dieve[16]. Ši dalis – Eckharto mistinio mokymo branduolys.

6. *Etika*. Gera esmė yra to žmogaus, kuris siekia susivienyti su Dievu. Tuomet visi žmogaus darbai įgyja gėrio atspalvį. Viską lemia mūsų vidinis nusiteikimas: *norėti* veikti ir *nuveikti* Dievo akyse reiškia tą patį. Taigi, pasak Eckharto, žmogus neturėtų taip rūpintis tuo, *ką daro*, bet turėtų rūpintis tuo, koks jis *turėtų būti*, t.y. savo *esme*[17], nes ne darbai žmogų kilnina, bet žmogus – darbus.

7. *Nuodėmė*. Nuodėmė yra žmogaus nusigręžimas nuo viseto, t.y. nuo Dievo, ir atsigręžimas į įvairovę. Kiekviena nuodėmė turi šias dvi puses: 1) atsigręžimą į tą kintantį gėrį, kurį mums siūlo pasaulis, žemiškoji mūsų prigimtis, nelabasis; 2) nusigręžimą nuo nekintančio gėrio. Antrojoje pusėje ir glūdi nuodėmės priežastis.

Trumpai apžvelgę mokytojo Eckharto mistinio mokymo svarbiausius aspektus, galime atsakyti į klausimą: ar jo mistika yra etinio, ar intelektinio pobūdžio? Ji yra dieviškumo su žmogiškumu identifikavimas, kuriame tiek intelektiniai, tiek moraliniai žmogaus pradmenys jungiasi aukštesniame vienyje, esmėje ir yra to paties objekto malonės nušviečiami.

Kelias Dievo link. Eckhartas nurodo pagrindinę mistinio gyvenimo sąlygą: *apmirti pasauliui*, t.y. atmesti ne tik tai, kas ateina iš pasaulio, bet ir savo valios troškimus. Tikru žmogumi tampama tik *išsižadant* savo valios ir visiškai susijungiant su Dievo valia. Nėra kitos galimybės ir kito būdo gyventi tikrai dvasinį gyvenimą. „Visą žmogaus tobulybę sudaro įsigyveni-

---

[16] Žr. J.Eretas, *Meister Eckehartas*.., p. 42.

[17] J.Eckhart, *Traktatai ir pamokslai*, Vilnius: Pradai, 1998, p.12. Originalo citata: „Die Leute brauchen nicht soviel nachzudenken, was sie *tun* sollten; sie solten vielmehr bedenken, was sie *wären*. <...> Wie heilig die Werke immer sein mögen, so heiligen sie uns ganz und gar nicht, soweit sie Werke sind, sondern: soweit wir heilig sind und sein besitzen, soweit heiligen wir alle unsere Werke, es sei Essen, Schlafen, Wachen oder was immer es sei“ (Meister Eckhart, *Traktate. Lateinische Werke* II. Texte und Übersetzungen von N.Largier. Frankfurt am Mein: Deutscher Klassiker Verlag, 1993, p. 342).

mas į dieviškąją valią, t.y. norėjimas to, *ko* ir *kaip* Dievas nori". <…> Viešpats tarė: „Niekas iš gyvųjų negali manęs regėti", taigi žmogus, norintis regėti Dievą, turi *mirti*; o miręs yra tas, kuris *pasauliui* yra miręs, kurio neliečia niekas, kas yra pasaulyje"[18]. Žmogus, įsiliejęs į dieviškąją bedugnę, išsiveržia iš laiko ribų ir į visa, kas vyksta pasaulyje, jis žvelgia vienodai abejingai – ar tai būtų labai miela, ar skausminga; ar garbė, ar gėda; ar pagyrimai, ar šmeižtai – jis stovi lyg nepajudinamas kalnas menkam vėjeliui pučiant. Eckharto manymu, žmogus nieko geresnio ir negali paaukoti Dievui, kaip tik tokį nuo visko atsiskyrimą ir niekada prie nieko neprisirišimą. Tamsybė, į kurią patenka nuo visko atsiskyręs žmogus, tas dvasios nieko nežinojimas, yra ne kas kita, kaip neribotas gebėjimas priimti, begalinis jautrumas, imlumas, atvirumas – *receptingumas* (*Empfänglichkeit*)[19]. Žmogus yra tuo laimingesnis, kuo jis *receptingesnis* Dievo poveikiui. Eckhartas sako, kad tokie žmonės dar šiame gyvenime yra palaiminti, nes jų norai visada išsipildo – jie sutampa su paties Dievo norais.

Pagrindinė mistinio gyvenimo priemonė – *malda*. Malda yra tikriausias kelias į Dievą. Tačiau „apie maldą galima pasakyti tą patį, ką ir apie darbus: ne išorinė malda širdį daro gerą, bet gera širdis aukština ir kilnina maldą"[20]. Dievas dalyvauja visame kame, ką tik mes veikiame ar mąstome, todėl Dievą reikia garbinti visur ir visada. Kas vien Dievo teieško, tas randa ir Jį patį, ir visa, ką tik Jis gali duoti[21].

Kita svarbi mistinio gyvenimo priemonė – *askezė*[22]. Ji labai daug duoda pradedantiesiems mistinį gyvenimą. Kadangi kūnas su įvairiausiais savo troškimais ir aistromis nuolat kelia maištą, tai askezė yra pirmoji sielos pagalbininkė kūnui nugalėti. Tačiau askezę naudoti reikia protingai. Ją naudojant žmogus turi neišsiblaškyti ir nenugrimzti nederamai veikdamas, jis turi įstengti laiku save sustabdyti, kad nuo išorinių dalykų gebėtų grįžti prie vi-

---

[18] J. Eretas, *Meister Eckehartas..*, p. 47.

[19] Lot. *receptio* – priėmimas.

[20] J. Eretas, *Meister Eckehartas..*, p. 47. Eckhartas nori atkreipti dėmesį į tai, kad kol mes dirbame darbus ar meldžiamės *dėl* Dievo ar amžinybės, kol mes esame susirūpinę koks yra mūsų darbų ar maldų pobūdis, mes dirbame ir meldžiamės tik išoriškai ir tuomet einame klaidingu keliu. Mūsų veikla ir malda išoriškai gali atrodyti tikrai pagirtina, tačiau jeigu nebūsime didžios esmės, kuria yra pats Dievas, nieko gero iš to nebus.

[21] J. Eretas, *Meister Eckehartas..*, p. 49.

[22] Gr. *askēsis* – (atletų) pratimai. Tai labai griežta gyvensena, atsisakant ne tik gyvenimo teikiamų malonumų ir įvairiausių savo troškimų, suvaldant savo jusles ir aistras, bet taip pat ir sąmoningas savo kūno marinimas: pasninkavimas, miego trumpinimas, šiurkščių drabužių dėvėjimas, netgi kūno plakimas ir t.t.

dinių, galiausiai kad Dievas, norėdamas pradėti savo išganingąjį darbą, rastų čia jau „išpurentą dirvą". Taigi askeze žmogus yra kreipiamas į Dievą, rengiamas dvasiniam gyvenimui ir geriems darbams. Ji reikalinga tol, kol žmogus dar nejaučia Dievo dvasios veikimo savyje, t.y. kol savo viduje žmogus dar jaučiasi Dievui svetimas. Tačiau kai žmogus jau visiškai nusigręžia nuo išorinio pasaulio ir ima gyventi vidinį gyvenimą, jam galima palikti visas asketines pratybas.

Askezės tikslas – ryšys su Dievu. Šiam tikslui pasiekti Eckhartas nurodo dar vieną priemonę – *meilę*. Pasak jo, „tegu neieško į Dievą kito kelio tas, kuris yra radęs šitą (meilės) kelią"[23]. Atradus šį, dar artimesnį kelią į vienovę su Dievu, asketines pratybas galima palikti nuošaly[24]. Tobulas žmogus valgo lygiai taip pat, kaip ir pasninkautų, išorinį gerumą priima lygiai taip pat, kaip ir trūkumus; tokio žmogaus ir poilsis naudingesnis už bet kurio kito veikimą, nes Dievą labiausiai džiugina žmogaus *gera valia*.

Atskleisdamas Eckharto mistinį mokymą, Eretas trumpai nusako mistinio gyvenimo *laipsnius*: 1) *Nuskaistinimas* (*via purgavita*). Pirmojoje naujo gyvenimo pakopoje žmogus turėtų sekti šventais pavyzdžiais taip, kaip mokydamasis vaikščioti vaikas laikosi kėdžių, sienų ir t.t. Antrojoje – nebesitenkindamas kad ir labai gerais išoriniais pavyzdžiais, turėtų stengtis palikti žmones, atsigręžti vien tik į Dievą ir semtis vien tik Jo išminties. 2) *Apšvietimas* (*via illuminativa*). Trečiojoje pakopoje žmogus atsipalaiduoja nuo pasaulio vilionių ir be jokios baimės renkasi Dievo meilę ir visiškai Juo pasitiki. Ketvirtojoje – vis labiau įleidžia šaknis Dievo meilėje, džiaugsmingai priima visus nemalonumus ir skausmus. 3) *Susijungimas* (*via unitiva*). Penktojoje pakopoje žmogus taikiai ir ramiai gyvena su nenusakomąja Išmintimi, ilsisi Dievo pilnatvėje. Šeštojoje – žmogus jau visiškai išsivadavęs iš savo prigimties ir užmiršęs laikinąjį gyvenimą gyvena Dievo amžinume, – jis jau susitapatinęs su Dievu. Čia vyrauja ramybė ir palaima[25].

Ekstazėje visų pirma žmogus praranda savo sielos galias ir gebėjimą reflektuoti tai, kas vyksta: „Dievas veikia galingai, ne pagal sielos galias, bet būdamas savy – dieviškai"[26]. Sielos valia sutampa su Dievo valia. Siela pa-

---

[23] J.Eretas, *Meister Eckehartas..*, p. 50.

[24] Eckharto mokinys Tauleris *meilei* pirmumą suteikia ne tik askezės, bet ir pažinimo atžvilgiu (žr. J.Eretas, *Jonas Tauleris iš Strassburgo*, Kaunas: Šviesa, 1930, p. 15). Seuse, mokydamas Elsbietą Stagel, pabrėžia, jog „*meilės* vardan geriau yra palikti net ir ekstazę, tokią, kurios buvo pagautas šv. Paulius" (J.Eretas, *Heinrichas Seuse ir Elsbieta Stagel*, p. 42).

[25] Plg., J.Eretas, *Meister Eckehartas..*, p. 51.

[26] Ten pat.

žįsta Dievą ir jo prigimtį „visa reginčiu nežinojimu“, t.y. regi tai, kas dar niekada nebuvo regėta; girdi tai, kas dar niekada nebuvo skelbta, ko jokioje knygoje nebuvo parašyta. Šis sielos susivienijimas su Dievu arba, pasak Eckharto, *Dievo užgimimas sieloje* vyksta pačiame sielos viduje, toje *proto kibirkštėlėje* (*Fünkelin der Vernüftigkeit*), toje brangiausioje, kilniausioje, tyriausioje dalyje, kurią siela turi – toje didžiausioje tyloje, kurios dar niekad nėra įžvelgęs joks kūrinys; toje tyloje, kur sielai nebūdingas nei veiklumas, nei pažinimas, kur ji yra užmiršusi visas žemiškas išorines formas. Čia Dievas įžengia į sielą visa savo būtimi, o ne kokia nors jos dalele įsilieja į jos pagrindą. Siela, sugrįžusi į savo šaltinį, susigrąžina ir pradinę vienovę, kurioje yra tik nedalomas Vienis.

Tačiau žmogus negali likti nuolatinėje ekstazės būsenoje, nes siela yra ne tik dvasią, bet ir kūną jungiančioji forma (Plotino būties koncepcijos atgarsiai). Amžinai likdama Dieve, siela nustotų formavusi kūną. „Jei siela nuolat regėtų Dievą, kad ir paveikslo pavidalu, ji nė už jokią kainą niekada nenorėtų grįžti pasaulin. Jos aukščiausioji galia trauktų žemesniąsias ir žmogus tegalėtų veikti dievišką darbą“[27], tačiau taip atsitikti negali, nes mes esame atsiųsti į šį laiką, kad savo laisva valia, vedami meilės, kiltume į Dievą. Dievas nenaikina mūsų prigimties, o ją tobulina, todėl siela, savo aukščiausia galia regėdama Dievą, vėliau perduodama tą, ką patyrė, žemesniosioms savo galioms, turi gebėti atskirti gėrį nuo blogio, tikra nuo netikra. Visas šis Dievo „pažinimas ir ragavimas“ yra tik mūsų laimės pradžia, nes Dievą visiškai laimėsime tik amžinybėje. „Kas yra Dievas, savy žino tas, kuris yra nuvestas į tą šviesą, t.y. į Dievą, ir kaip Jis pasireiškia Jį mylinčioje sieloje, tai žino vien Jo apimta siela“[28]. Panėšėdami į Dievą šiame gyvenime, galiausiai susivienysime su Juo amžinybėje.

Mokytojo Eckharto mistiniame mokyme išryškėja dvi pagrindinės ir tarpusavyje susijusios temos: *sielos susivienijimas su Dievu* ir *Dievo užgimimas žmogaus sieloje*. Kad Dievas galėtų užgimti žmogaus sieloje, ji turi apsivalyti – išsivaduoti iš visų vaizdinių ir sąvokų, nes tokiam gimimui reikia, kad siela nepriklausytų ne tik nuo išorinio pasaulio, bet ir nuo savo valios. Atsisakiusi visų vaizdinių ji visiškai susilieja su Dievybe ir taip sugrįžta į savo šaltinį. Sugrįžti į pradinę vienovę su Dievu – tai pagrindinis Eckharto mistinio mokymo aspektas.

[27] Ten pat.
[28] Ten pat.

Mokytojas Eckhartas – profesorius ir pamokslininkas. Eckhartas dėstė teologiją ir filosofiją. Teologiją jis dėstė pagal Petro Lombardiečio (mirusio 1164 m.) sentencijas, pateiktas garsiame jo veikale „Sententiarum libri IV“, kuriame kalbama apie Dievą, Jo kūrybą, nuodėmę, kristologiją, sakramentus ir t.t., remiantis Šventuoju Raštu, Bažnyčios Tėvais, ypač Šv. Augustinu, Bažnyčios susirinkimų nutarimais, Abelardo, Hugono Senviktoriečio ir Gratiano filosofija. Kitą profesoriaus mokslinio darbo dalį sudarė *Questiones*: *questiones disputatae* (Klausimai: ginčijami klausimai) ir *questiones quodlibetales* (laisvieji klausimai), kur jis reiškė savo mintis tiek filosofiniais, tiek teologiniais, kartais ir labai aktualiais scholastikos mokslininkų svarstomais klausimais.

Svarbią vietą Eckharto mokslinėje veikloje užima *Collationes* (Rinkinys). Savo akademinio pobūdžio paskaitose Eckhartas yra toks pat scholastas, kaip ir kiti, toks pat mistikas, kaip ir Albertas Didysis ir Tomas Akvinietis, nes tradicinės akademinio mokslo skelbimo formos neleido jam pateikti savo individualaus mąstymo šioje srityje. *Collationes* srityje jau aptinkama daug daugiau individualumo, originalumo ir laisvumo. Popietiniuose pokalbiuose Eckhartas jautėsi tikrai nevaržomas ir turėjo gerą progą laisvai ir aiškiai reikšti savo mistinio mokslo pagrindines idėjas ir mintis. Didžiausią auditorijos dalį sudarė moterys, kurių dvasingumui ugdyti dažnai buvo sakomos *konferencijos*. Dar į platesnį klausytojų ratą savo Ordino bažnyčioje jis kreipėsi *pamokslais*.

Pirminės Eckharto konferencijų bei pamokslų formos atstatyti negalima, nes nėra originalo, – Eckhartas teksto nerašydavo, turėdavo trumpą lotynišką konspektą, pagal kurį ir kalbėdavo, prisitaikydamas prie vietos ir laiko sąlygų, prie savo auditorijos išsilavinimo bei dvasinio lygio. Eretas sako, kad sprendžiant iš konspektų pamokslų turinys buvo toks, jog tik gero išsilavinimo ir stipraus nuovokumo klausytojai gebėdavo visiškai suprasti Eckhartą, kuris ir pats dažnai abejodavo, ar visi klausytojai bus tinkamai jį supratę. Vis dėlto, pasak Bernardo McGinno, žymusis Dominikonų ordino *magistras* (t.y. *viršininkas*) buvo kartu ir dvasinis mokytojas arba gyvenimo mokytojas[29].

Pagrindinė Eckharto pamokslų tema – *mistinė vienybė*. Jis kalba apie sielos susijungimą su Dievu, Jo užgimimą sieloje, tačiau dažnai mini ir Švč. Trejybę, Mariją ir šventuosius, pagundas, nuodėmes, atgailą ir Dievo teikia-

---

[29] B.McGinn, *The Mystical Thought of Meister Eckhart*, New York: A Herder and Herder Book, 2001, p.1.

mas malones – temas, kurios išplaukia iš sielos santykio su Dievu. Mistiškąjį slėpinį jis stengiasi atskleisti vis naujais žodžiais, naujais pasakymais, originalesniais palyginimais. Tačiau, Ereto nuomone, tai, kas atrodo didinga ir girtina filologams, ne visuomet taip atrodo teologams. Filologai pirmiausia atkreipia dėmesį į tai, jog Eckhartas scholastikos mokslą perteikia labai originalia ir individualia kalbėsena, pavyzdžiui, nevengia paradoksų, netgi kiek galėdamas juos akcentuoja. Tai buvo viena iš priežasčių, dėl kurios jis liko nesuprastas menkos nuovokos klausytojų ir net savo kolegų – teologų. Nusiteikimą aitrino dar ir tai, kad jis savo pamokslus sakė ne lotynų, turinčia geriausią teologinį ir filosofinį žodyną, o vokiečių kalba, neturinčia jokio filosofinio žodyno, nei stilistikos. Todėl paties Eckharto įvestus naujus terminus ir sąvokas kiekvienas klausytojas galėjo interpretuoti savaip[30]. Taigi aišku, kodėl mokytojas Eckhartas galiausiai tapo inkvizicijos auka.

Eckhartas turėjo dar vieną pomėgį – visu akademiniu griežtumu pamoksluose analizuoti mokslo klausimus. Galima daryti išvadą, kad jis savo pamokslais kreipėsi ne į visą auditoriją, bet į mažumą – tik į dvasios aristokratus, tuo nusikalsdamas bendrai priimtai taisyklei, kad pamokslininkas turi taip kalbėti, jog ir mažiausiai išsilavinęs klausytojas galėtų jį suprasti. Šis Eckharto bruožas buvo laikomas savotišku jo išdidumo ženklu.

Klausytojų išsilavinimas buvo būtinas, nes Eckhartas, kalbėdamas apie abstrakčius mistikos dalykus, nedarė savo klausytojams jokių nuolaidų, taip pat nedarė ir jokių praktinių išvadų. Tonas, kuriuo Eckhartas dėstė savo doktriną, taip pat nebuvo labai patrauklus, – dažniausiai šaltas ir kategoriškas. Tarsi jis nieko nepriimdavo į savo širdį, ko nebuvo perleidęs per savo protą. Jis buvo apdovanotas tokia jėga, kuri apsaugojo jo protą nuo nereikalingų afektų, nuotaikų ir jausmingumo.

Eckharto kalbos analizė[31]. Kalba yra menkas įrankis mistinei patirčiai atskleisti. Mistikai, pasak Underhillo, savo srities „dvasios pionieriai"[32], nėra linkę daug kalbėti. Dažniausiai jie tai daro tik kitų skatinami arba, kaip

---

[30] Kaip pavyzdį Eretas pateikia Eckharto pamokslą „Intravit Jesus in quoddam castellum…". (Fr. Pfeifer, *Meister Eckehart*, transl. by C. de B. Evans, London: J.M. Watkins, Vol. I, 1924, Predigt VIII, p. 47, Meister Eckhart, *Predigten. Werke* I, Texte und Übersetzungen von J. Quint, hrsg. von N. Largier, Frankfurt am Mein: Deutscher Klassiker Verlag, 1993, Predigt 2, p. 36), kur kalbama apie „Sielos pilį". Plg., J. Eretas, *Meister Eckehartas*.., p. 70–73.

[31] Vėliau šis Ereto studijos apie Eckhartą skyrius kaip atskira studija buvo išspausdintas žurnale „Athenaeum", 1930, Nr. 2, pavadintas „Mistikų kalba ir stilius".

[32] E. Underhill, *Mysticism*, New York: The Macmillan Company, 1960, p. 4.

jie patys kartais prisipažįsta, savo vidinio balso liepiami. Tačiau tokiais atvejais jie labai šykšti žodžių, nesirūpina jų stiliumi ir apskritai niekaip negražina savo kalbos, kuri, kaip jie sutartinai teigia, esanti per daug menkas įrankis tokiems nepaprastai dideliems ir svarbiems mistiniams išgyvenimams reikšti. Mistikai visais laikais pripažino, jog šiuo atveju geriau tylėti, negu kalbėti.

Norėdami kokiu nors būdu prabilti, mistikai atsiduria tikrai keblioje padėtyje: *kaip* ir *kokia* kalba jie gali prabilti? Ar *taip* ir *tokia* kalba, kokia skamba jų širdyse *verbum internum* (vidaus žodis)? Kokia gi toji kalba? Į tą klausimą daugelis mistikų nesugeba atsakyti, nes jie žino, jog *idealiam žodžiui* reikia ir *idealaus klausytojo*, kuriuo, visų pirma, turi būti jie patys. Kita vertus, neaišku, kaip tas *žodis* bus išgirstas ir suvoktas, kai bus pasakytas. Pagaliau, nusiteikę prabilti, jie vėl atsiduria ties alternatyva, būtent, ar tai daryti specialia bažnytine ar savo kasdienine tautos kalba? Vieniems mistikams atrodo, jog temos subtilumas diktuoja rinktis bažnytinę kalbą dėl savo garbingos tradicijos, dėl simbolinio paslaptingumo. Jų manymu, kalba, vartojama religiniam kultui, tarsi turi platesnes galimybes išreikšti visokį religijoje pasitaikantį niuansą. Kitiems mistikams patrauklesnė yra gimtoji kalba su savo įgimta tarme ir pasaulėjauta, kuria galima nesunkiai atskleisti net intymiausius savo jausmus ir išgyvenimus.

Eckhartą šie sunkumai mažiausiai vargino. Jį Eretas priskiria tai mistikų mažumai, kurie drąsiai kalbėjo savo gimtąja kalba. Be to, žinant Eckharto gyvenimo istoriją, galima teigti, jog jis veikiau kalbėjo per daug, negu per mažai. Už tai filologai jį giria, o teologai randa prie ko prikibti, tačiau ir vieni, ir kiti jį laiko didžiu kalbos ir stiliaus meistru.

Eretas, pateikdamas įvairių autorių atsiliepimus apie Eckhartą ir jo kalbos stilių, jų nekomentuoja[33]. Jis siūlo patiems perskaityti bent puslapį ir dar

[33] Pateiksime keletą pavyzdžių: *Pregeris* (*Geschichte der deutschen Mystik im Mittelalter* II) jį laiko spekuliatyvaus mąstymo meistru. *Büttneris* (*Eckehartausgabe I*, p. IV) – vokiečių prozos kūrėju. Jo manymu, Eckhartui kalbos išraiška gali prilygti tik Goethe. *Landaueris* (*Meister Eckeharts mystische Schriften,* 7) taip pat tvirtina, kad Eckhartas yra vokiečių mokslinės prozos kūrėjas ir vienas didžiausių jos meistrų. Pasak jo, Eckhartas rašo taip, tartum kalbėtų. Jo stilius visuomet labai asmeniškas. Spekuliatyvinei jo kalbai netrūksta ir jausmingumo, tačiau jis niekuomet nepraranda ir blaivumo, net tuomet, kai giliai pasineria į neišmatuojamas mistikos gelmes. Kas mums atrodo toli, jis priartina, o kas mums atrodo taip artima ir paprasta, nuo mūsų nustumia tolyn, panaikindamas buvusias ir sukurdamas naujas problemas. Landaueris Eckhartą laiko poetu, nes jis siekia nepasiekiamų aukštumų; jo kūryboje viskas spalvinga, gyva ir natūralu. *Hauckas* (*Kirchengeschichte Deutschlands,* V, 353) atkreipia dėmesį į tai, kad būtent Eckhartas atrado ir savo pamoksluose pritaikė vokiečių kalbą (ir dėl to jis vertas nepaprasto pagyrimo), kuri iš tiesų tiko tiek poezijai, tiek didaktikai, nors daugelis jo amži-

keletą eilučių kokio nors Eckharto pamokslo iš Pfeiferio leidinio[34], kuriuo Eretas rėmėsi ir iš kurio visą laiką citavo, ir įsitikinti, kad į skaitytoją prabyla tikrai didi asmenybė, turinti savo originalų stilių.

Eckhartas kalbos atžvilgiu nieko nekopijavo, nors jam tikrai teko studijuoti retoriką ir jis puikiai išmanė visas iškalbos formas: *genus dicendi tenue* (apie paprastąjį stilių), *genus dicendi temperatum* (apie gražesnįjį stilių) ir *genus dicendi sublime* (apie patetiškąjį stilių). Eckharto stilius iš tiesų buvo jo dvasinio pasaulio savitumas, tačiau nors Eckharto stilius buvo originalus ir individualus, Eretas jį analizuoja remdamasis klasikine kalbos stiliaus sistema. Savo literatūrinėje analizėje jis išskiria keletą svarbių Eckharto kalbos požymių: abstraktiškumą, dinamiškumą, optiškumą; aprašo pagrindines stilistines priemones – tropus (palyginimai, personifikacija), figūras (gramatinės figūros, paklausimai, pakartojimai) ir retorines figūras (epitetai, gradacija, antitezė, paradoksas, hiperbolė).

Abstraktiškumą Eretas laiko svarbiausia Eckharto kalbos ypatybe, į kurią ne kiekvienas Eckharto raštų tyrinėtojas atkreipia akis, nors ją padiktuoja pati *unio mystica* (mistinės vienybės) tema. Šią temą – sielos susijungimą su Dievu, kuri yra daugiau nei filosofinė problema (tai patirtis, išgyvenimas), Eckhartas paverčia pagrindiniu pažinimo objektu ir bando ją gvildenti spekuliatyviuoju būdu[35].

Kitą svarbią Eckharto kalbos ypatybę – *dinamiškumą* padiktuoja *via mystika* (mistinio kelio) tema. *Kilimui iš Dievo* ir *grįžimui atgal į Jį* išreikšti siūlomi veiksmažodžiai, reiškiantys tekėjimą, siūbavimą, bėgimą, ėjimą, traukimą, veržimąsi. Kalba, pagrįsta *kilimu ir plaukimu*, buvo tolima statiškumui, ji lengva, gyva, ritminga.

Optiškumą Eretas išskiria atkreipdamas dėmesį į tą Eckharto kalboje vartojamą žodžių grupę, kur kalbama apie *šviesą* ir jos reiškinius. Neoplatoni-

---

ninkų nesugebėjo tinkamai šia kalba naudotis. Eckharto kalbos stilius toks natūralus, o kalba tokia sklandi, jog nėra skaitytojo, kuris nepatirtų malonumo skaitydamas jo raštus. Eckhartas rašydamas tarsi gyvai kalba, visi jo posakiai labai aiškūs, kiekvienas žodis – tarsi naujas palyginimas, todėl jis neapsunkina skaitytojo ilgais ir nuobodžiais išvedžiojimais. Jo mintis tarsi gesina troškulį kaip tyras šaltinio vanduo. Hauko nuomonę patvirtina ir ją pratęsia *Engelis* (*Deutsche Stilkunst*). Jo manymu, Eckharto kalba savo grynumu primena klasikinių graikų filosofų kalbą, sakinių struktūra savo aiškumu ir sklandumu – prancūzų, o minčių raiška savo drąsumu – vokiečių filosofų kalbą.

Plačiau apie įvairių kritikų atsiliepimus žr. J. Eretas, *Meister Eckehartas..*, p. 86–88.

[34] Fr. Pfeifer, *Meister Eckehart…*

[35] Toks mąstymo procesas rodo, jog Eckhartas ištikimai sekė scholastika. *Unio mystica* paslaptingumą jis bandė paaiškinti, remdamasis protu.

kai teigia ir taip mano Eckhartas, jog būčiai būdinga *šviesos* prigimtis, kurios esmė yra *spinduliavimas*. Iš būties kylantys pavidalai yra tarsi būties spinduliai arba, taikant kitą paprastai vartojamą metaforą, – jos *emanacija*[36]. Mažiausiai šviesos turi labiausiai nutolęs nuo Vienio *materijos* pasaulis. Visi šio gyvenimo reiškiniai atrodo lyg aptemę. Juo aukščiau kylame Vienio link, juo labiau nyksta šešėliai ir ryškėja *dieviškoji šviesa*. *Goetliches Licht* atsispindi ir Eckharto terminologijoje, kur galima aptikti ne tik teigiamų, bet ir neigiamų apibrėžimų. Dažnai Eckhartas Dievybę apibrėžia kaip *dunsterheit*, t.y. žmogaus protui neprieinama ir neišaiškinama *tamsybe*[37].

Eckhartas ir sielos esmę aiškina optinio pobūdžio terminais. Sielos vidų, pačią esmingiausiąją jos dalį, pagal lotynų kalbos *scintilla*[38], jis vadina *der Funke*, t.y. „kibirkštėle", kuri turi tą pačią dieviškosios šviesos prigimtį.

Ereto manymu, Eckharto pamėgtas optiškumas išryškėja kaip svarbus mistinės kalbos bruožas dar ir dėl to, jog atsveria akustinių terminų trūkumą. Akustika mistinėje srityje neturi jokios arba netgi neigiamą reikšmę, nes mistinis procesas vyksta visiškoje tyloje, be jokių garsų, todėl didesnė reikšmė čia suteikiama *regėjimui*[39].

Eckhartas – tipiškas „gotiškosios dvasios" žmogus. Jo mąstymo, troškimų ir jausmų linijos kyla aukštyn į vis grynesnes sferas, kol galiausiai pasiekia pradžių pradžią. Apskritai „gotiškoji dvasia" pasireiškė didingo grožio kūriniais: gotiškosios katedros arba scholastikų *Summos*, kurios, sudarydamos universalijų hierarchiją, kėlė mintį į amžinąjį Dievą. Šią dvasią atspindi ir Eckharto kalba, kur nė kiek nesirūpinama, ar jos vertikalioji forma atitinka žemiškąjį protą, t.y. tinka horizontaliosios krypties gyvenimui, ar ne, bet nesulaikomai vis kylama aukštyn. Vienas šios dvasios reiškimosi įrodymų – dažnai Eckharto vartojamas *laipsniavimas*, kur žemė Eckhartui yra *gradus positivus*, o Dievas – *gradus superlativus*. Eckhartas savo kalboje visą dėmesį sutelkia į *gradus superlativus* sritį, o *gradus positivus*, kuris žymi tik starto liniją, arba *gradus comparativus* – tarpinis laipsnis, kuris krypsta aukštyn ir paneigia žemesnįjį laipsnį, jam visai nerūpi. Ereto manymu, „tas aukščiausiojo

---

[36] Lot. *emanatio* – ištekėjimas, išsiliejimas, išspinduliavimas.

[37] Čia Eckhartas seka Pseudodionisijų. W.T.Stace sako, jog Pseudodionisijus *tamsos* metafora nusako Dievo slėpiningumą. Žr. W.T.Stace, *The Teachings of the Mystics*, New York: Mentor Book, 1960, p. 135–138. Apie tai, kas yra Dievybės tamsa, žr. *Dionysiusthe Areopagite on the Divine Names and the Mystical Theology*, transl. By Rolt C.E., New York: The Macmillan Company, 1957, p. 191–194.

[38] Lot. *scintilla* – kibirkštis, žiežirba.

[39] Žr. J.Eretas, *Meister Eckehartas*.., p. 94–95.

laipsnio pamėgimas dažnai suerzina ir sukelia pasipriešinimą“[40]. Po kiekvieno *gradus comparativus* – krypties aukštyn ir *gradus superlativus* – staigaus kilimo aukštyn – kalba turi nusileisti į savo normalią *gradus positivus* liniją, nes, priešingai, iškrypstama iš natūralaus kalbos vyksmo. Tačiau Eckhartas dažnai savo kalbą plėtoja tik vertikalia kryptimi, pamiršdamas grįžti atgal. Kadangi Eckharto kalba turi tik vieną kryptį – aukštyn, tai jo kalbos stiliuje nesunku įžvelgti *suabsoliutinimo* ir *padidinimo* tendenciją. Eckharto pamėgti paradoksai ne tik išjudindavo auditoriją, bet dažnai ir išgąsdindavo. Jis pats prisipažįsta, kad daug kur jo kalba *lautet gar wunderlich* (skamba visiškai keistai)[41]. Taigi Eckhartas jautė ir vėliau pripažino, kad jo kalbos emfatiškumas ir paradoksiškumas buvo daugelio nesusipratimų priežastis.

Trumpai apibendrinant Ereto atliktą Eckharto kalbos analizę galima teigti, jog Eckharto nuopelnai vokiečių kalbai buvo labai dideli. Eckhartas laikomas vienu pirmųjų vokiečių mokslinės kalbos kūrėjų, nes pirmasis pradėjo rašyti teologiniais ir filosofiniais klausimais ne lotynų, bet vokiečių kalba. Eckharto kūrybos dėka susiformavo lankstesnė vokiečių kalbos sintaksė ir išraiškingesnė stilistika. Be to, jo žodynas buvo paimtas kaip pamatas vėlesnėje leksikos kūryboje. Taigi su pagarba jam lenkiasi jo tyrinėtojai ir skaitytojai.

Išvados. 1. Juozas Eretas parašė mistinės literatūros studijas (1928–-1930), skirtas mokytojui Johannui Eckhartui ir jo mokiniams – Heinrichui Seusei ir Johanui Tauleriui. Šiame straipsnyje aptariama paskutinė Ereto mistinės literatūros studija – *Meister Eckehartas iš Hochheimo.*

2. Eretas pabrėžia, jog mokytojas Eckhartas yra žymiausias viduramžių mistikas ir filosofas. Būdamas krikščioniškojo mąstymo ir gyvenimo reformatorius ir krikščioniškosios filosofijos kūrėjas Vokietijoje, jis pirmasis savo mintis ėmė reikšti gimtąja kalba. Eckhartas savo filosofijoje rėmėsi didžiaisiais Dominikonų ordino scholastais – Albertu Didžiuoju ir Tomu Akviniečiu, tačiau pirmenybę teikė ne aristoteliškajai, o platoniškajai, idealistinei tradicijai.

3. Ereto manymu, Eckharto pagrindinis mistinio mokymo aspektas yra *sugrįžimas į pradinę vienovę su Dievu;* jo gvildentos pagrindinės temos – *sielos susivienijimas su Dievu* ir *Dievo užgimimas žmogaus sieloje*. Eckharto mistinia-

---

[40] Žr. ten pat, p. 115.

[41] Fr. Pfeifer, *Meister Eckhart* (1924), Predigt LXXXII, p. 263, 32, Meister Eckhart, *Werke I* (1993), Predigt 8, p. 100.

me mokyme šios abi temos tarpusavyje yra glaudžiai susijusios. Kad Dievas užgimtų žmogaus sieloje, ji turi apsivalyti – išsivaduoti iš visų vaizdinių ir sąvokų, nes šiam gimimui būtinai reikia laisvos sielos, nepriklausomos ne tik nuo išorinio pasaulio, bet ir nuo savo valios. Norint priimti Dievą, esantį virš visų formų ir vaizdinių, reikia atsisakyti visų kūrinio nuostatų į dieviškumą. Tai galima pasiekti tik pasiaukojama meile, kurios dėka dieviškasis pasaulis persmelkia šį pasaulį. Išsivadavusi iš visų vaizdinių ir susiliejusi su Dievybe, siela sugrįžta į savo šaltinį.

4. Trumpas Eckharto *mokslinės veiklos* apibendrinimas remiantis Eretu: Eckhartas dėstė teologiją ir filosofiją. Kitą profesoriaus mokslinio darbo dalį sudarė *Questiones*: *questiones disputatae* ir *questiones quodlibetales* pavidalu, kur jis reiškė savo mintis tiek filosofiniais, tiek teologiniais, kartais ir labai aktualiais scholastikos mokslininkų svarstomais klausimais. Svarbią vietą Eckharto mokslinėje veikloje užima *Collationes*. Čia aptinkama daug individualumo, originalumo ir laisvumo. Pagrindinė Eckharto pamokslų tema – *mistinė vienovė*.

5. Eckharto kalbos stiliuje Eretas įžvelgia *suabsoliutinimo* ir *padidinimo* tendenciją, nes jo kalba turi tik vieną kryptį – *aukštyn*. Eckharto kalboje vyrauja hiperbolė, antitezė, paradoksas, laipsniavimas, palyginimai, personifikacija, abstraktiškumas.

Literatūra

Dionysiusthe Areopagite on the Divine Names and the Mystical Theology, transl. by C.E. Rolt, New York: The Macmillan Company, 1957.

Eckhart J., *Traktatai ir pamokslai*, Vilnius: Pradai, 1998.

Eretas J., *Heinrichas Seuse ir Elsbieta Stagel*, Kaunas: Šviesa, 1929.

Eretas J., *Heinrichas Seuse (Suso)*, Kaunas: Šviesa, 1929.

Eretas J., *Jonas Tauleris iš Strassburgo*, Kaunas: Šviesa, 1930.

Eretas J., *Meister Eckehartas iš Hochheimo*, Kaunas: Šviesa, 1930.

Eretas J., Iš mistikos istorijos, *Soter*, 1928, Nr. 2, p. 105–160.

McGinn B., *The Mystical Thought of Meister Eckhart*, New York: A Herder and Herder Book, 2001.

Meister Eckhart, *Predigten. Werke* I, Texte und Übersetzungen von J.Quint, hrsg. von N.Largier, Frankfurt am Mein: Deutscher Klassiker Verlag, 1993.

Meister Eckhart, *Traktate. Lateinische Werke* II, Texte und Übersetzungen von E.Benz, J.Koch, J.Quint und als. Hrsg. von N.Largier, Frankfurt am Mein: Deutscher Klassiker Verlag, 1993.

Pfeifer Fr., *Meister Eckehart*, transl. by C. de B.Evans, London: J.M. Watkins, Vol. I, 1924.

Stace W.T., *The Teachings of the Mystics,* New York: Mentor Book, 1960.

Tobin F., *Meister Eckhart: Thought and Language,* Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1986.

Underhill E., *Mysticism*, New York: The Macmillan Company, 1960.

Įteikta 2003 m. lapkričio mėn.

JUOZAS ERETAS ON THE MYSTICAL TEACHING OF MEISTER ECKHART

Bronė Gudaitytė

Summary

Only intellectual consideration of problems did not satisfy the spiritual life of the 14th c. and thus the mystical stream of thought became stronger. Individualism which was not satisfied only with commonly accepted forms of religion and sought a personal relationship with God increased. German mysticism played a particularly important role in the late Middle Ages. Its most prominent representative was Meister Eckhart. He was a reformer of Christian thinking and life and the founder of Christian philosophy in Germany. He was the first one to express his thoughts in the German language in written form.

During his studies of medieval German mystical literature Juozas Eretas regarded it as a not yet discovered spiritual treasure. In the two-year period (1928–1930) he wrote studies on Meister Eckhart and his disciples – Heinrich Seuse and Johannes Tauler. This article discusses Eretas's last study on mystical literature – „Meister Eckhart from Hochheim".

There are two main and mutually interrelated themes in the teachings of Meister Eckhart, i.e. the unification of the human soul with God and the birth of God in it. So that God may be born in the human soul, it has to be purified from every image and concept. Only then can it be freed from both the external world and the person's own will. After achieving this, it merges completely with the Divine and thus comes back to its original source. Such a coming back to the original unity with God is the main aspect of the mystical teachings of Meister Eckhart.